

УДК 37.017:331.54|(477) (091)

Марина Сергіївна Міщенко,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна
ORCID: 0000-0003-0739-0497
mishch.marina@gmail.com

Карина Володимирівна Шаповалюк,
викладач кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна
ORCID: 0000-0002-4657-1402
shapovalyuk_karina@ukr.net

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

У статті здійснено теоретичний аналіз становлення та розвитку профорієнтаційної роботи в Україні. Проаналізовано поняття профорієнтації. Розглядаються питання становлення та організації профорієнтаційної роботи. Здійснено аналіз особливостей профорієнтаційної роботи. Визначено провідний напрямок подальшої роботи. Підкреслено, що професійна орієнтація є важливим елементом розвитку кожної людини та суспільства в цілому, цей вид діяльності спрямований на отримання збалансованості між професійним інтересом і можливістю людей та потребами суспільства в певних видах професійної діяльності.

Ключові слова: профорієнтація, профорієнтаційна робота, професійна орієнтація, професійне самовизначення, інститут профорієнтації.

Maryna Mishchenko,
PhD of Psychological,
Associate Professor
of Psychology chair,
Pavlo Tychyna Uman
State Pedagogical University,
Uman, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0739-0497
mishch.marina@gmail.com

Karina Shapovalyuk,
teacher of Psychology chair,
Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University,
Uman, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4657-1402

FORMATION AND DEVELOPMENT OF VOCATIONAL GUIDANCE WORK IN UKRAINE

The article provides a theoretical analysis of the formation and development of career guidance work in Ukraine. The concept of career guidance is analyzed. The issues of formation and organization of career guidance work are considered. The analysis of features of career guidance work is carried out. The leading direction of further work is determined. It is determined that professional orientation is an important element of development of each person and society as a whole, this type of activity is aimed at achieving a balance between professional interest and the ability of people and the needs of society in certain professional activities.

Career guidance is an important element of the development of each person and society as a whole. It aims to achieve a balance between professional interests and human capabilities and needs of society in a particular professional activity.

Career guidance work, professional interest as a category of psychological and pedagogical science comes from the concept of interest as a selective attitude of the individual to a particular object, process and phenomenon. The level of interest is determined by the vital needs and emotional appeal of the object.

In the current conditions of Ukraine's development, which is characterized by the strengthening of the role of the individual in society, rapid change of equipment and technologies, market conditions, the priority is to build a humanistic, democratic society with a market economy. The ideas of humanization, democratization and continuity are basic for modern Ukrainian education, which is based on the individual, society, production, the sphere of education itself. In the modernization of modern education, the role of general education as the basis of any field of vocational education, the basis for the development of cognitive abilities, cognitive independence, general learning skills, without which all subsequent stages of continuing, focused education are ineffective.

Key words: *Career guidance, career guidance work, career guidance, professional self-determination, career guidance institute.*

Професійна орієнтація є важливим елементом розвитку кожної людини та суспільства в цілому. Цей вид діяльності спрямований на отримання збалансованості між професійним інтересом і можливістю людей та потребами суспільства в певних видах професійної діяльності [9].

Сучасний розвиток інформаційних технологій та технологій праці висувають усе більш високі вимоги до індивідуальних психофізіологічних особливостей людини, так як змінюється зміст, характер і цілі праці, зростає її інтенсивність, посилюється напруженість, необхідний високий професіоналізм, витривалість і відповідальність. У зв'язку з цим зросла і значущість цілеспрямованої й ефективної профорієнтаційної роботи профорієнтації, проблеми якої є нині надзвичайно актуальними [8].

Профорієнтаційна робота, професійний інтерес, як категорія психолого-педагогічної науки, бере початок від поняття інтересу як вибіркового ставлення особистості до певного об'єкта, процесу та явища. Рівень інтересу зумовлений життєвими потребами та емоційною привабливістю зазначеного об'єкта [3].

Формування інтересу до подальшої професійної підготовки представлено у наукових працях Ж. Вірної, М. Дьяченка, В. Моляко, Н. Муранової [1–4; 6–9] та ін.

Аналіз досліджень та публікацій свідчить про значний інтерес науковців до вивчення та організації системи профорієнтаційної роботи в умовах сучасного ринку праці та виховання конкурентоздатної особистості [8].

Метою статі є здійснити теоретичний аналіз становлення та розвитку профорієнтаційної роботи в Україні.

Початок професійної орієнтації відносять до 1908 р. – до моменту відкриття першого професійного консультативного бюро в США. З іншого боку, профорієнтація взяла свій початок дуже давно. У Стародавньому Вавилоні реалізували такі форми роботи для випускників загальноосвітніх закладів, які проводили підготовку

майбутніх писарів. У давньому Єгипті мистецтву жерця навчали лише тих, хто був у змозі витримати вимоги, які ставляться перед ними. Іншим прикладом може бути історичні відомості про Спарту, Афіни, Рим. У Спарті була започаткована і вдало реалізовано систему формування особистостей майбутніх воїнів, в Римі – процедура відбору та процесу навчання гладіаторів. Схожої інформації наведеної вище, є у достатній кількості, і всі вони відзначають, що навіть у ранній період формування методів того, що на даний час прийнято називати профорієнтацією [3].

Історію розвитку профорієнтації в нашій країні можна умовно розділити на 4 основні етапи:

Перший етап. Початок 20-х – кінець 30-х років – початок і формування, пошук форм і методів роботи профорієнтації, осмислення накопиченого експериментального та практичного матеріалу. До середини 20-х років з'являються перші лабораторії і бюро консультації профорієнтації, що працювали переважно у напрямі профвідбору з використанням даних соціології, психології, педагогіки та ін. У 1922 р. у деяких школах вводяться профнахили з педагогіки, медицини, техніки, конторської справи. У цей же період у (1922 рік) була відкрита лабораторія промислової психотехніки, метою якої було вивчення професій з позицій психології і створення професіограм [8].

Другий етап. Наприкінці 50-х років – відбувалося забуття колишнього досвіду і майже повна відсутність нового, відхід від вирішення цієї проблеми, незначна участь учених і фахівців у процесі профорієнтації. У цей період припинилася діяльність з організації єдиної державної служби профорієнтації, і упродовж майже 30-ти років вітчизняна шкільна освіта була однаковою на усій території країни [8].

Третій етап. Початок 60-х – 80-х років – стає активним пошук вирішення завдань профорієнтаційної роботи. У кінці 50-х років у радянських журналах знову з'являються статті, присвячені теорії і практиці профорієнтації та профконсультації, з'являються перші дисертації з проблем шкільної профорієнтації [8].

Четвертий етап. 80-ті – 90-ті роки. З середини 80-х років у країні з'явилася потреба в істотних змінах у системі освіти. Тому в 1984 році виходить Постанова ЦК КПРС «Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи», в якій особливе місце приділялося розвитку трудового навчання і профорієнтації молоді. Згідно з цією постановою в країні було створено більше 60 регіональних Центрів професійної орієнтації молоді, які керувалися та фінансувалися Міністерством освіти і Міністерством праці. У районних центрах були створені пункти профконсультації. У результаті до кінця 80-х років у дидактиці затвердилося розуміння принципу професійної спрямованості як реалізації трьох чинників у навчанні: професійної спрямованості особистості, професійної орієнтації загальної освіти, а також наповнення професійної підготовки технічними і соціальними аспектами. Під час цих перетворень у підходах до роботи профорієнтації на базі Держкомпраці почалася активна підготовка профконсультантів, а в школах було введено курс «Основи виробництва. Вибір професії». Так у 1986 році була створена реальна державна служба профорієнтації молоді з перспективою подальшого вдосконалення [8].

У сучасних умовах розвитку України, «...для яких характерними є посилення ролі особистості в суспільстві, швидка зміна техніки і технологій, ринкові умови праці, першочерговим завданням є розбудова гуманістичного, демократичного суспільства з ринковою економікою» [8, с. 104].

Ідеї гуманізації, демократизації і безперервності є базовими і для сучасної української освіти, в основі якої є особистість, суспільство, виробництво, сама сфера освіти. В умовах модернізації сучасної освіти зростає роль загальної освіти як бази для будь-якого напрямку професійної освіти, основи розвитку пізнавальних здібностей,

пізнавальної самостійності, загально-навчальних умінь і навичок, без яких усі подальші етапи безперервної, зорієнтованої освіти малоефективні [8].

Професійна самореалізація – це складний процес професійного становлення. А. Вихрущ, О. Зайцев, Д. Закатнов, Є. Павлютенков, В. Сидоренко, Т. Туранов, Д. Тхоржевський, Б. Федоришин, М. Янцур вважають, що – це цілеспрямована діяльність пізнання та реалізації оцінки особистості індивідуальних особливостей [3].

В основу вірного професійного самовизначення лежить процес суперечності між прагненням молодих людей до самостійності і неготовністю учнів до виконання поставлених завдань згідно вибору майбутньої професії [3].

Формування інституту професійної орієнтації може бути схарактеризовано виникненням та фіксуванням належних професійних умінь та навичок [9].

Значну увагу з боку керівників державних служб зайнятості присвячувалася питанню підвищенню рівня обізнаності фахівця, удосконалення інструментів та технічного оснащення профорієнтаційної роботи [9].

Здійснення аналізу та координації роботи з професійної орієнтації населення, визначення її економічної та соціальної ефективності виконується Міжгалузевою радою з питань профорієнтації та професійного навчання, яка створена Міністерством праці та Міністерством освіти [9].

У професійній орієнтації існує декілька аспектів: до першого аспекту можемо віднести її спрямованість на визначення професійних орієнтирів людей, позитивного мотиву вибору професій, що забезпечують узгодження інтересів особистості та суспільства; до другого – визначення фахових вимог та психологічний аналіз професії, оцінка психофізіологічних ознак та особливостей роботи в обраному напрямку [3].

Вдосконаленню профорієнтаційної роботи певним чином сприяла співпраця Міністерства праці України з МОП. За участю фахівців цієї організації в Україні були реалізовані декілька важливих проектів, спрямованих, по-перше, на організацію професійно-інформаційного обслуговування населення (створені спеціалізовані інформаційні підрозділи в центрах зайнятості міст Київ, Бровари, Черкаси, Запоріжжя); по-друге, організацію взаємодії суб'єктів профорієнтаційної роботи на рівні окремого міста (Славутич) та області (Одеса); по-третє, вдосконалення методичного забезпечення профорієнтаційної роботи в службі зайнятості [9].

Надання кваліфікованих послуг вплинуло на структурність профорієнтації. Найбільш широкий спектр кваліфікованих послуг кожен бажаючий міг отримати в центрах зайнятості [1].

У структурах окремих міністерств, відомств, навчальних закладів та кадрових агенцій починають створюватись підрозділи, що спеціалізуються на наданні профорієнтаційних послуг різним категоріям населення, але їхня діяльність найчастіше є спонтанною та безсистемною. У такій ситуації виникла потреба в об'єднанні зусиль та координації діяльності профорієнтаційних осередків, тобто знов постало питання про створення цілісної системи професійної орієнтації [5].

У 2007 р., згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України, розроблено та затверджено «План заходів, спрямованих на розвиток системи професійної орієнтації населення на період до 2009 р». Відповідно до нього розроблялася та затверджувалася нова редакція Концепції державної системи профорієнтації (2008 р.), створювалася міжвідомча Рада з питань профорієнтації населення (2009 р.) та доручалося відповідним міністерствам і установам, у межах їх компетенції, вжити необхідних заходів щодо практичної реалізації завдань, які на них покладалися. Це свідчить про появу нової можливості для вдосконалення профорієнтаційної роботи та формування її цілісної системи в Україні [1; 5].

Сучасна профорієнтаційна робота з молоддю в Україні в найбільш повному обсязі здійснюється підрозділами державної служби зайнятості. Окремі її елементи застосовуються в дошкільних, загальноосвітніх, професійних та вищих навчальних закладах [9].

У системі державної служби зайнятості створено мережу центрів професійної орієнтації населення та профконсультаційних пунктів (ПКП). Центри професійної орієнтації і ПКП мають у своєму розпорядженні певні інформаційно-методичні та матеріально-технічні засоби, але їх кількість і діагностичні можливості недостатні і потребують методичної та процедурної уніфікації [9].

Профорієнтаційні підрозділи не забезпечені необхідними виробничими приміщеннями, що ускладнює проведення профконсультаування та профдіагностичних обстежень у повному обсязі. Усе це істотно звужує профорієнтаційну роботу з учнівською молоддю [9].

Виходячи з вище сказаного, Україна виходить на шлях реорганізації соціального інституту професійної орієнтації, але цей процес в повній мірі не є завершеним, залишається ряд не вирішених питань, які пов'язані з фінансуванням, організацією та методичним забезпеченням [9].

Особливістю профорієнтаційної роботи у школі є організація структури методичного забезпечення, яка дає можливість вдовольнити різні потреби особистості. Але найголовнішим у профорієнтації є також роль психолога та педагога, які беруть участь у просвітницькій профорієнтаційній роботі з молоддю.

Узагальнюючи вище сказане можна дійти висновку, що провідним напрямком подальшої роботи є здійснення аналізу профорієнтації молоді, який може забезпечити злагоджений механізм розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдеєв Л. Г. Професійна орієнтація: народження, становлення, розвиток. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2010. №2. С. 16–20.
2. Вірна Ж. П. Професійна ідентифікація: побудова і валідація тесту кольорових відношень (для діагностики усвідомлення професійного образу). *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. №3. С. 8–13.
3. Гагола О. Особливості профорієнтаційної роботи в школі. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад* : зб. матер. конф., м. Київ, 25 трав. 2016 р. Київ, 2016. С. 47–44.
4. Дьяченко М. И., Кандилович Л. А. Психологическая проблема готовности к деятельности. Минск : БГУ, 1976. 212 с.
5. Збірник нормативних, інструктивних та методичних матеріалів з питань профорієнтації незайнятого населення : збірник. Київ : ІПК ДСЗУ, 1997. 36 с.
6. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці : монографія. Київ : Знання, 1989. 336 с.
7. Муранова Н. П. Розвиток професійного інтересу старшокласників у системі доуніверситетської підготовки. *Вісник ГНПУ ім. О. Довженка*. 2012. № 20. С. 130–134.
8. Пономаренко О. Г. Історичні аспекти становлення й організації профорієнтаційної роботи в Україні та Великій Британії. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. №34. С. 104–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_34_24. (дата звернення: 27.04.2021).

9. Саппа Г-М., Ляшенко Н. Становлення інституту профорієнтації в Україні: робота з учнівською молоддю. *Релігія та соціум*. 2015. № 1–2. С. 156–163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/relsoc_2015_1-2_27. (дата звернення: 13.05.2021).

REFERENCES

1. Avdieiev, L. H. (2010). Profesiina oriiientatsiia: narodzhennia, stanovlennia, rozvytok. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleunia*, (2), 16–20. [in Ukrainian].
2. Virna, Zh. P. (2002). Profesiina identyfikatsiia: pobudova i validyzatsiia testu kolorovykh vidnoshen (dlia diahnostryky usvidomlennia profesiinoho obrazu). *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*, (3), 8–13. [in Ukrainian].
3. Nahola, O. (2016). Osoblyvosti proforiiientatsiinoi roboty v shkoli. *Aktualni problemy v systemi osvity: zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad – douniversytetska pidhotovka – vyshchyi navchalnyi zakla*, 47–44. Natsionalnyi aviatsiinyi universytet. [in Ukrainian].
4. Diachenko, M. Y., & Kandybovych, L. A. (1976). Psykholohycheskaia problema hotovnosti k deiatelnosti. BHU. [in Ukrainian].
5. Zbirnyk normatyvnykh, instruktyvnykh ta metodychnykh materialiv z pytan proforiiientatsii nezainiatoho naseleunia. (1997). IPK DSZU. [in Ukrainian].
6. Moliako, V. O. (1989). Psykholohichna hotovnist do tvorchoi pratsi. *Znannia*. [in Ukrainian].
7. Muranova, N. P. (2012). Rozvytok profesiinoho interesu starshoklasnykiv u systemi douniversytetskoï pidhotovky. *Visnyk HNPU im. O. Dovzhenka*, (20), 130–134. [in Ukrainian].
8. Ponomarenko, O. H. (2013). Istorychni aspekty stanovlennia y orhanizatsii proforiiientatsiinoi roboty v Ukraini ta Velykii Brytanii. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, (34), 104–109. Vziato z http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_34_24 [in Ukrainian].
9. Sappa, H-M., & Liashenko, N. (2015). Stanovlennia instytutu proforiiientatsii v Ukraini: robota z uchnivskoiu moloddiu. *Relihiia ta sotsium*, (1-2), 156–163. Vziato z http://nbuv.gov.ua/UJRN/relsoc_2015_1-2_27 [in Ukrainian].

Бібліографічний опис для цитування:

Міщенко М. С., Шаповалюк К. В. Становлення та розвиток профорієнтаційної роботи в Україні. *Психологічний журнал*. Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. Вип. 7. С. 51–56.